

UZBEKISTAN LAW REVIEW

ISSUE 2
2025

**ЎЗБЕКИСТОН ҚОНУНЧИЛИГИ
ТАҲЛИЛИ**

UZBEKISTAN LAW REVIEW

**ОБЗОР ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
УЗБЕКИСТАНА**

ИЛМИЙ ТАҲЛИЛИЙ ЖУРНАЛ	SCIENTIFIC ANALYTICAL JOURNAL	НАУЧНО АНАЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
--------------------------------------	--	--

**2025
№2**

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ

БОШ МУҲАРРИР:

Гулямов Саид Саидахарович — юридик
фанлари доктори, профессор.

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ АЪЗОЛАРИ:

Рустамбеков Исламбек Рустамбекович — ю.ф.д.,
профессор.

Ҳўжаев Шохжаҳон Акмалжон ўғли — юридик
фанлар бўйича фалсафа доктори.

Оқюлов Омонбой — ю.ф.д., профессор.

Эргашев Восит Ёқубович — ю.ф.н., профессор.

Маҳкамов Отабек Мухтарович — ю.ф.д.

Суюнова Дилбар Жолдасбаевна — ю.ф.д., доц.

Мусаев Бекзод Турсунбоевич — ю.ф.д., доц.

Беков Ихтиёр — ю.ф.д., проф.

Бозоров Сардор Сохибжонович — ю.ф.д., проф.
в.б.

Ҳазратқулов Одилбек Турсунович — юридик
фанлари номзоди, доцент.

Самарходжаев Ботир Билялович — ю.ф.д.,
профессор.

Ходжаев Бахшилло Камалович — ю.ф.д.,
профессор.

Нарзиёв Отабек Саъдиевич — ю.ф.д., проф. в.б.

Жолдасова Шахноза Батировна — юридик
фанлар бўйича фалсафа доктори.

Маълумот олиш учун қуйидагиларга мурожаат этиш
сўралади:

**Гулямов Саид Саидахарович,
Рустамбеков Исламбек Рустамбекович**
ТДЮУ, Халқаро хусусий ҳуқуқ кафедраси,
Ўзбекистон Республикаси, Тошкент ш., 100047,
Сайилгоҳ кўчаси, 35. Тел: 233-66-36

"Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили"нинг электрон
нусхаси Интернетдаги www.library-tsul.uz ёки
www.lawreview.uz сайтида жойлаштирилган.

**Журнал 2013 йилдан Ўзбекистон Республикаси
Вазирлар Маҳкамасининг Олий Аттестация
комиссияси журналлари рўйхатига киритилган.**

Ушбу журналда баён этилган натижалар, хулосалар,
талқинлар уларнинг муаллифларига тегишли бўлиб,
Ўзбекистон Республикаси ёки Тошкент давлат юридик
университети сиёсати ёки фикрини акс эттирмайди.

2025 йилда нашр этилди.

Муаллифлик ҳуқуқлари Тошкент давлат юридик
университетига тегишли. Барча ҳуқуқлар ҳимояланган.
Журнал материалларидан фойдаланиш, тарқатиш ва
қўлайлиги Тошкент давлат юридик университети рухсати
билан амалга оширилади. Ушбу масалалар бўйича Тошкент
давлат юридик университети мурожаат этилади.
Ўзбекистон Республикаси, Тошкент ш., 100047, Сайилгоҳ
кўчаси, 35.

ISSN 2181-8118

Масъул котиб: **И. Рустамбеков**

Наشريёт муҳаррири: **Н. Ниязова**

Техник муҳаррир: **Д. Козимов**

Лицензия № 02-0074

Босишга рухсат этилди — 28.06.2025

Наشريёт ҳисоб табоғи — 5

«IMPRESS MEDIA» босмаҳонасида босилди

Адади — 100 нусха.

ИЛМИЙ-ТАҲЛИЛИЙ ЖУРНАЛ

2/2025

Якубов Ахтам Нусратуллоевич

Тошкент давлат юридик
университети проректори,
юридик фанлар доктори, доцент
E-mail: akhtram.yakubov@gmail.com

БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ АСОСИДАГИ РАҚАМЛИ АКТИВЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИ ВА ЗАМОНАВИЙ ҲУҚУҚДА МУЛКЧИЛИК МАСАЛАЛАРИ

Аннотация: Блокчейн технологияларининг жадал ривожланиб бориши унинг ҳаётнинг барча жабҳаларида қўлланилиши, жумладан электрон овоз бериш, соғлиқни сақлаш ташкилотлари, етказиб бериш тизими, суғурта, молиялаштириш, энергия ва бошқа соҳаларда кўплаб долзарб муаммоларни самарали ҳал этишда самарали эканлигини кўрсатди. Аксарият ҳуқуқий тизимларда ушбу технология ёрдамида яратиладиган маҳсулотлар (криптовалюта, токенлар) мақомини ва мос равишда, улардан фойдаланишнинг рухсат этилган чегаралари бўйича ёндашувни белгилаш бўйича янгона ёндашув мавжуд эмас. Блокчейн технологияларини ҳуқуқий табиатини белгилаш қонун чиқарувчига уларни маълум ҳуқуқий режимга киритишга имкон беради ёки янги ҳуқуқий режимни ҳуқуқий асосларини яратишга тўртки беради. Мазкур мақолада блокчейн технологиялари асосида яратилган маҳсулотлар (криптовалюта, токенлар, смарт контракт)нинг ҳуқуқий мақоми, уларга нисбатан мулк ҳуқуқи масалалари таҳлил қилинган. Муаллиф томонидан миллий ва халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар, олимларнинг тадқиқотлари асосида Ўзбекистон қонунчилигида блокчейн технологиялари асосида яратилган маҳсулотлар (криптовалюта, токенлар, смарт контракт)нинг ҳуқуқий мақомини аниқлашга қаратилган таҳлиллар ўтказилиб, миллий қонунчиликни такомиллаштиришга қаратилган таклифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: блокчейн, виртуал мулк, виртуал валюта, криптовалюта, токенлар, смарт контракт, стейблкоин (stablecoin).

Аннотация: Стремительное развитие технологии блокчейн показало ее применение во всех сферах жизни, включая электронное голосование, организации здравоохранения, систему доставки, страхование, финансирование, энергетику и другие сферы для эффективного решения многих насущных проблем. В большинстве правовых систем отсутствует новый подход к определению статуса продуктов, созданных с помощью данной технологии (криптовалюта, токены) и, соответственно, подход к допустимым пределам их использования. Определение правовой природы технологий блокчейн позволяет законодателю включить их в определенный правовой режим или мотивирует создание правовой основы нового правового режима. В данной статье анализируется правовой статус продуктов, созданных на основе

технологий блокчейн (криптовалюта, токены, смарт-контракт) и вопросы права собственности в отношении них. На основании отечественных и международных правовых документов, исследований ученых, автором были проведены анализы, направленные на определение правового статуса продуктов, созданных на основе технологий блокчейн (криптовалюта, токены, смарт-контракты), и внесены предложения, направленные на совершенствование было принято национальное законодательство.

Ключевые слова: блокчейн, виртуальная собственность, виртуальная валюта, криптовалюта, токены, смарт-контракт, стейблкоин.

Abstract: The rapid development of blockchain technology has shown its application in all aspects of life, including e-voting, healthcare organizations, delivery system, insurance, financing, energy and other fields to effectively solve many pressing problems. Most legal systems do not have a new approach to defining the status of products created with this technology (cryptocurrency, tokens) and, accordingly, the approach to the permissible limits of their use. Determining the legal nature of blockchain technologies allows the legislator to include them in a certain legal regime or motivates the creation of the legal basis of a new legal regime. This article analyzes the legal status of products created on the basis of blockchain technologies (cryptocurrency, tokens, smart contract) and issues of property rights in relation to them. On the basis of national and international legal documents, research by scientists, analyzes aimed at determining the legal status of products created on the basis of blockchain technologies (cryptocurrency, tokens, smart contracts) were conducted by the author, and proposals aimed at improving the national legislation were put forward.

Keywords: blockchain, virtual property, virtual currency, cryptocurrency, tokens, smart contract, stablecoin.

I. Кириш

XXI аср бошидан бошлаб дунёда рақамли иқтисодиётга ўтиш жараёни тезлашиб, блокчейн технологиялари асосида яратилган рақамли активларнинг ҳуқуқий мақоми масаласи халқаро ва миллий қонунчилик учун долзарб муаммога айланди. Глобал криптовалюта бозори 2024 йилда 5,70 миллиард АҚШ доллари қийматга эга бўлган ва 2030 йилга қадар 11,71 миллиард АҚШ долларига етиши прогноз қилинмоқда. 2024 йил ҳолатига кўра 833,70 миллион киши криптовалютадан фойдаланувчи ҳисобланади ва уларнинг сони 2028 йилга қадар 992,50 миллионга етиши кутилмоқда.

Бугунги кунда дунё давлатлари блокчейн технологиялари ва рақамли активларни тартибга солиш бўйича турли ёндашувларни қўллаб келмоқда. Европа Иттифоқида 2024 йилда Markets in Crypto-Assets (MiCA) регламенти кучга кирди, бу крипто-

активлар учун биринчи всеобъемлющий ҳуқуқий асосни белгилади. Европа Комиссияси блокчейн-га асосланган иловалар соҳасида ҳуқуқий аниқлик ва ойдin тартибга солувчи режимнинг аҳамиятини тан олади. Буюк Британияда 2024 йил июлида Coinbase платформасига нисбатан қўлланилган жарима чоралари ва крипто-банкоматларга қарши курашиш тадбирлари тартибга солувчи органларнинг фаол позициясини кўрсатади.

АҚШда 2024 йил криптовалюталар тартибга солиш доирасини белгилашга қаратилган муҳим ҳуқуқий кураш ва қонунчилик ташаббуслари билан ажралиб турди. 2024 йилда блокчейн технологиялари бўйича ҳуқуқий муҳит кескин ўзгаришлар билан характерланди, бу имкониятлар ва мувофиқлик қийинчиликларини яратди. Жаҳон иқтисодий форуми маълумотида кўра, рақамли активларни тартибга солишда мамлакатлар ўртасида ёндашувлар хилма-хиллиги кузатилмоқда, бу ҳам афзалликлар, ҳам ноқутилган оқибатларга олиб келмоқда.

Ўзбекистон Республикаси рақамли иқтисодиётни ривожлантириш стратегияси доирасида блокчейн технологиялари ва криптовалюталарнинг ҳуқуқий мақомини белгилаш зарурати пайдо бўлмоқда. Бироқ, амалдаги фуқаролик қонунчилиги ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар рақамли активларнинг ўзига хос хусусиятларини тўлиқ қамраб олмаган ҳолатда. Бу эса ҳуқуқий ноаниқлик ва рақамли актив эгаларининг ҳуқуқлари ҳимояси борасида камчиликлар яратмоқда.

Блокчейн технологияси ахборот блокларининг ўзаро боғлиқ занжиридир. Бундай блок ўзига хос дастурий контейнер бўлиб, унда маълум бир битим (смарт-контракт) билан боғлиқ барча маълумотлар бирлаштирилади. Кўрсатилган кириш ва чиқиш маълумотларини узатишда, икки хил калитдан фойдаланадиган “очиқ калитни шифрлаш” криптография усули қўлланади. Биринчиси – бу барча иштирокчилар учун очиқ калит, иккинчиси эса шахсий калит бўлиб, фақат қабул қилувчига маълум бўлади. Блокчейн тизимида смарт-контракт (смарт транзакция)ни амалга оширишда, жўнатувчи қабул қилувчи маълумотларни ҳимоялаш ва бузилиш ва носозликлар ёки хакерлик ҳужумларига барқарорлигини таъминлаш учун алгоритмлар ёки математик формулалар ёрдамида ўз хабарини ўқиб бўлмайдиган, шифрланган кўринишда шифрлайди.

Муболаға қилиб айтсак, блокчейн технологияси – марказлаштирилмаган тарқатиш реестри бўлиб, унда онлайн битимларни рўйхатдан ўтказиш ва шартнома шартларига мувофиқлигини текшириш учун транзакциялар қайд этилади.

II. Материал ва методлар

Юқоридаги таҳлиллардан кўриниб турибдики, “рақамли валюта” тушунчасининг универсал таърифи ҳанузгача мавжуд эмас. Бошида, рақамли валюта деганда қиймат белгиларига эга автоном, ноёб тарзда идентификация қилинадиган рақамли маълумот тўпламини тушуниш мумкин эди. Яъни, рақамли актив

тўрт компонент билан тавсифланадиган активдир: иқтисодий (иқтисодий муносабатларда, хусусан, фуқаролик муомаласида қатнашади), ҳуқуқий (ҳуқуқ нормалари билан ҳимояланган), ахборот (рақамли технологиялар орқали қайд этилади, сақланади, узатилади ва алмашинади ва ахборот маконида фойдаланилади).

Бироқ, рақамли валюталар пул (фиат, мустаҳкам) валютага боғланган. “Ушбу объектлар – активларнинг муҳим жиҳати уларнинг фақат электрон шаклда, моддий дунёдан ажралган ҳолда, моҳиятан уларнинг мазмунини очиб берувчи криптографик рақамли код шаклида мавжудлигидир”. Шунингдек, рақамли активнинг тақсимланган реестрда айланиши орқали таъминланган ноёблиги ва ишончлилигидан иборат қиймат таркибини ҳам ҳисобга олиш даркор.

Бойликларни рақамли шаклларга айлантириш глобал миқёсда рақамли иқтисодиётга ўтиш натижаси бўлди. Дарҳақиқат, янги фармация қадриятларининг шаклланиши янги турдаги – рақамли ашёлар пайдо бўлишига сабаб бўлди. Бунда, сўз мулккий ҳуқуқлар ҳақида эмас, айнан ашёлар ҳақида боради. Шунинг учун ҳам бизнинг ҳуқуқ тизимимизда, рақамли иқтисодиёт элементларини ҳуқуқий ахборот базасига жорий этиш ҳақида гап кетганда, асосан ашёларга эмас, балки мажбуриятларга йўналтирилган молиявий қонунчиликни, айнан фуқаролик қонунчилиги ўзгаришларга дуч келди.

Аммо рақамли валютани электрон валютадан (e-money) ажратиш зарур, чунки иккинчиси муомаладаги миллий валютанинг электрон шакли, холос, унинг эмитенти жисмоний шахслар эмас, балки тегишли ихтисослашган давлат органи ёки тегишли ваколатлар тақдим этилган органи, масалан, Марказий бан ҳисобланади.

Юқорида кўрсатилганидек, криптовалюталарнинг пайдо бўлиши ва амалдаги ҳисоб-китоб муносабатларига фаол жорий этилиши, замонавий мазмундаги рақамли ҳуқуқлар институти вужудга келишининг асосий сабабларидан бири бўлган.

Крипто-валютани ҳуқуқий тартибга солишни белгиланган давлатлар бугунги кунда асосан қуйидаги соҳаларда ҳуқуқий тартибга солишни жорий қилишга интилмоқда:

1) легаллаштириш ва терроризмни молиялаштиришнинг олдини олишга қаратилган чора-тадбирларни жорий этиш;

2) давлатнинг динамик ривожланаётган виртуал валюталар бозорига тўғридан-тўғри муносабатининг энг машҳур чораси бўлмиш Аргентина, Филиппин, Япония ва АҚШ тажрибаси шуни кўрсатадики, виртуал валюталар билан бошқа ҳисоб-китоб операциялари иштирокчилари сифатида фаолият юритувчи виртуал валюта ва юридик шахсларни айирбошлаш бўйича операторларни мижозингизни билинг know your customer (KYC) тартибини жорий қилиш, битимларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиши ва миллий юрисдикциянинг обрўсини пасайтириш хавфини

камайтириш учун бошқа чораларни кўриш мажбуриятини юклаш;

3) виртуал валютадан фойдаланган ҳолда ҳисоб-китобларни солиққа тортиш тизимини ривожлантириш (Япония, Европа Иттифоқи мамлакатлари, Бразилия, АҚШ), виртуал валюта билан айирбошлаш операцияларини амалга ошириш (Япония, Европа Иттифоқи мамлакатлари), виртуал валютани майнинг бўйича фаолиятни амалга ошириш (фуқароларнинг ўз – ўзини иш билан таъминлашдан олинган даромад-Буюк Британия, Швеция, АҚШ);

4) мижозлар олдида жавобгарликни оширишга қаратилган валюта операциялари ва виртуал валюталар билан бошқа биржа операцияларини тартибга солиш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш орқали миллий юрисдикциянинг обрўсини йўқотиш хавфини камайтириш. Хусусан, биржа фаолиятининг молиявий таъминоти, операцияларнинг киберхавфсизлигини таъминлаш, биржа операциялари операторлари томонидан мижоз томонидан низоларни ҳал қилишнинг махсус муқобил механизмларидан (Филиппин, Япония) фойдаланиш имконияти ҳақида гап бормоқда.

Н.В.Макарчук қайд этганидек, “крипто-валюталарнинг ҳуқуқий режими кўриб чиқиладиган муносабатларнинг предметли таркибига тегишли оммавий ҳуқуқий чекловларни, шунингдек, крипто-валютадан фойдаланаётган шахсларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини (крипто-валютадан фойдаланиш турларини белгилаш) назарда тутиши (таъминлаш) керак”. А.В.Михайлов тўғри таъкидлаганидек, крипто-валютанинг муайян камчиликлари эмиссия марказининг йўқлиги, яъни эмитент томонидан валютанинг классик таъминотининг йўқлиги деб тан олинishi мумкин.

Ҳозирги вақтда биткоин товарлар ва хизматлар учун тўловларни амалга ошириш учун ишлатилади, ammo дунё бўйлаб чекланган миқдордаги дўконлар тўлов учун биткоинларни қабул қилишади. Кўпгина молиявий нашрлар вақти-вақти билан биткоинлар “янги олтин” деб даъво қилишмоқда. Биткоин ички қийматга эга эмас, унинг қиймати рекорд вақт ичида сезиларли даражада ўзгариши мумкин, бу бизга ушбу икки ҳодисани мохиятан эквивалент деб тан олишга имкон бермайди, деган қарама-қарши фикрлар ҳам мавжуд.

Крипто-валюта бизнесининг манфаатларини ифода этиш ва ҳимоя қилиш учун давлат томонидан қўллаб-қувватладиган нодавлат ўзини ўзи тартибга солиш ташкилотни яратишни рағбатлантириш керак. Бундай ташкилот крипто-валюта фаолиятини тартибга солиш учун зарурдир.

Ушбу фикрларга қўшилган ҳолда қайд этиш зарурки, замонавий технологиялар асосида ривожланаётган муносабатларнинг мураккаблиги ва хилма-хиллигини ҳисобга олган ҳолда, давлат ушбу муносабатларнинг дастлабки даврларда аниқ даражада ҳал қила олмаслиги мумкин, шунинг учун

рақамли электрон тизим доирасида муносабатларни тартибга солишнинг асосий воситаси ўз-ўзини бошқариш воситаси бўлиши керак, яъни ривожланаётган муносабатларнинг аксарияти унинг иштирокчилари томонидан ҳал қилиниши керак.

III. Тадқиқот натижалари ва унинг таҳлили

Крипто-валюта бозорлари тизимини бошқариш бўйича бир қатор ривожланган давлатлар тажрибаси, жумладан Буюк Британия, Сингапур, Украина ва хорижий тажрибанинг қиёсий таҳлили, Канада, Швейцария, Жанубий Кореянинг бу борадаги амалиёти таҳлили, пул-кредит тизимида биткоин ва уни марказлашган ёки номарказлашган тарзда ҳуқуқий тартибга солишни аҳамияти ҳақида сўнги ўн йилликда турли тадқиқотлар эълон қилинган ҳам ушбу соҳани ҳуқуқий тартибга солиш объекти сифатида янги ҳодиса эканлигини далолатидир.

Виртуал валюталарни белгилашда давлатлар нуқтаи назарларининг умумийлиги шундаки, умумий амалиётга кўра виртуал валюта фиат электрон пулларига ўхшамаслиги билан изоҳланади.

Давлат томонидан тартибга солиш доирасида крипто-валюталарнинг ҳуқуқий мақомини белгилаш бўйича ўтказилган таҳлиллар натижасида бир нечта асосий ёндашувлар мавжудлигини аниқлашга ҳаракат қилдик. Буларга:

- крипто-валюта тўлов воситаси бўлган валюта (рақамли ёки виртуал валюта, фиат валютанинг аналог, пул) сифатида;
- крипто-валюта универсал молиявий восита сифатида;
- крипто-валюта товар (мол-мулк, актив, мулк) сифатида;
- крипто-валюта суррогат сифатида;

Таҳлил натижаларига асосланиб, биз крипто-валютага хос бўлган ва унинг мақомини аниқлаш учун катта аҳамиятга эга бўлган бир қатор асосий хусусиятларни ажратиш кўрсатамиз.

Крипто-валюта бирон мажбурият сифатида ҳаракат қилмайди. У ҳеч қандай моддий объект билан таъминланмаган ва унинг қиймати фақат бозор иштирокчиларининг тахминларига асосланади. Крипто-валютага нисбатан ликвидликни чеклаш муаммоси мавжуд эмас. Валютанинг якуний миқдори олдиндан маълум ва ҳар бир янги блокнинг яратилиши мураккаб математик муаммоларни ҳал қилиш билан бирга келади, бу эса валюта таклифининг ўсиш тезлигини сунъий равишда чеклашга олиб келади.

Бугунги кунда мавжуд бўлган крипто-валюталар рўйхати жуда кенг ва уларни қонуний мустаҳкамлаш учун крипто-валюталарнинг бутун мажмуасини таснифлаш керак. Шундай қилиб, крипто-валюта учта гуруҳни ўз ичига олади.

Биринчи гуруҳ: тўлов воситаси, тўплаш (жамғариш) ва айирбошлаш воситаси сифатида ишлатиладиган крипто-валюталар. Кўпинча, ушбу гуруҳ крипто-валюталари инвестиция воситаси сифатида ишлатилади (Bitcoin, Bitcoin-cash, Dash, Ripple, Litecoin,

Eteherium ва бошқалар).

Иккинчи гуруҳ: Initial Coin Offering (бундан кейин - ICO) натижасида олинган крипто-валюта токенлари. Ушбу гуруҳнинг крипто-валюталари бонус сифатида тўлов воситаси, тежаш (жамғарма) ва айирбошлаш воситаси сифатида ишлатилади. Иккинчи гуруҳнинг крипто-валюталарини инвестиция воситаси сифатида ишлатиш жуда кам учрайди (STRAT, IOT, Waves ва бошқалар).

Учинчи гуруҳ: тўлов воситаси, жамғарма (тежаш) ва айирбошлаш воситаси сифатида тақсимланмаган ва инвестиция воситаси сифатида фойдаланилмайдиган (TRUMP-COIN ва бошқалар) токенлар ва крипто-валюталар киради.

Айни дамда, криптовалюта валюталар расмий курсига боғлаб қўйилмаган ва доим ҳам конвертация қилинадиган валюта деб қўрилмайди. Унинг ҳақиқий нархи ёки қиймати фақат ушбу турдаги валютадан тўлов сифатида фойдаланадиган молиявий муносабатлар иштирокчилари томонидан белгиланади.

Бундай ёндашувда криптовалюта товар билан кўп жиҳатдан ўхшаш, чунки у нафақат қиймат ўлчовидир, балки қиймат ўлчови криптовалюта нархига боғлиқ.

Шу бугунги кунда юздан ортиқ криптовалюталар мавжуд, ва уларни яратиш жараёни умуман тугалланмаган. Улардан баъзилари тўлов воситаси сифатида тан олинди, натижада Amazon каби йирик онлайн савдо платформалари томонидан фойдаланилаётгани туфайли капиталлашувга эришди. Пул-кредит ва молиявий ҳисоб-китоб ҳуқуқий муносабатларда тан олинган бундай криптовалюталар ичидан Bitcoin, Ethereum ва бошқаларни алоҳида кўрсатиш мумкин.

Қонун чиқарувчи учун янгилик эканлиги туфайли криптовалюта муомаласи шароитида юзага келаётган ижтимоий муносабатлар, дунёнинг аксарият мамлакатларида ҳозирча ҳуқуқ доирасидан четда қолмоқда (кўплаб халқаро тартибга солувчилар криптовалюта индустрияси ривожини ва унинг яшаб қола олиш имкониятини синаш учун, эҳтиёткор ҳолда кутиш ва кузатиш билан чекланмоқда). Аксинча, айрим давлатларда (асосан ривожланган) криптовалюта ҳуқуқий равишда белгиланган мақомга эга. Рақамли активнинг ҳуқуқий табиати таърифи таҳлил қилинаётган ҳодисанинг мураккаб ва ўзига хос табиати, шунингдек, миллий ҳуқуқ тизимлари тузилишидаги маълум тафовутлар сабабли экспериментал ва кўп жиҳатдан мунозарали ҳисобланади. Ушбу муаммони ҳал қилишнинг (шартли) учта шаклини ажратиш мумкин.

Қатор ривожланаётган мамлакатларда (Таиланд, Вьетнам, Эквадор, Боливия, Бангладеш) криптовалюталарни чиқариш ва муомаласида иштирок этиш ноқонуний ҳисобланади, бу қонунчиликда қатъий белгилаб қўйилган (криптовалюта пул ўрнини босувчи суррогат ҳисобланади, чунки у рухсат этилган ягона қонуний тўлов воситаси мақомига эга эмас) бўлиб,

давлат манфаатларидан келиб чиқади (капиталнинг чиқиб кетишига қарши курашиш, терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш). Шунингдек, “гибрид” ёндашув ҳам мавжуд. Масалан, Хитой Марказий банки жисмоний шахсларга рақамли активлар билан битимларга рухсат беради, лекин молиявий муассасаларга тақиқлайди, шунингдек криптовалютани фақат актив сифатида белгилаб, унинг пул хусусиятларини тан олмайди.

Криптовалютани мустақил равишда, масалан, майнинг орқали қўлга киритиш мумкин, аммо у асосан электрон савдо майдончалари вазифасини бажарадиган ихтисослашган криптовалюта сайтларида сотилади.

Криптовалюталарни оммавий тартибга солиш билан боғлиқ муаммоларнинг катта қисми – бу давлат томонидан тартибга солишнинг қўламини ва табиати, операцияларни солиққа тортиш масалалари, ноқонуний ҳаракатлар учун жиноий ва маъмурий жавобгарлик ва бошқаларда намоён бўлади.

Криптовалюта пул шакли сифатида қуйидаги ўзига хосликларини инобатга олиш зарур:

Биринчидан, криптовалюта ва электрон пул ўртасидаги тўб фарқ шундаки, субъектда криптовалюта пайдо бўлиши учун у, бирон бир молиявий ташкилот вакили бўлган операторга фиат пул маблағини тақдим этиш зарурати йўқ, – биткойн шахс томонидан мустақил равишда майнинг жараёнида олинади ёки фуқаролик-ҳуқуқий битим орқали сотиб олинади ва ўз номинал қийматиغا эга бўлади.

Иккинчидан, юқорида айтиб ўтилганидек, умуман олганда, нақд бўлмаган пуллар (ва уларнинг тури бўлган электрон пуллар) ўзининг ҳуқуқий табиатига кўра мажбурият (талаб) ҳуқуқидир, криптовалютада эса, қоида тариқасида, бу нарса мавжуд эмас.

Учинчидан, криптовалютадан нафақат учинчи шахслар олдидаги мажбуриятларни бажариш, балки ҳар қандай бошқа товар/валюта учун махсус платформаларда (криптовалюталар савдоси билан шуғулланувчи биржада) эркин айирбошланадиган товар сифатида ҳам фойдаланиш мумкин. Ўз навбатида, электрон пулни миллий валютадан бошқа валютага конвертация қилиш мумкин эмас, чунки у рублда ифодаланган қатъий белгиланган расмий курсга эга ва товар ҳисобланмайди.

Шундай қилиб, электрон пулнинг ҳуқуқий таърифи ҳозирги вақтда қонун билан батафсил тартибга солинганлиги ва криптовалюта ўзининг иқтисодий ва ҳуқуқий табиатига кўра кўп жиҳатдан ушбу хусусиятларга мос келмаганлиги сабабли, рақамли актив электрон пуллар тўғрисидаги қонун ҳужжатлари доирасида амалга оширилмайдиган бошқа, алоҳида ҳуқуқий тартибга эга бўлиши кераклигини тан олиш мақбул кўринади.

Хуллас, дунёда криптовалютанинг ҳуқуқий табиатини турли ёндашувлар асосида белгилайдиган ва унинг муомаласи доирасини тартибга солувчи жуда

катта миқдордаги норматив-ҳуқуқий база тўпланган. Бунда, уни яратиш бўйича фаол, ҳар йили жадаллашиб бораётган жараён кетмоқда.

Яна бир кенг тарқалган рақамли актив – бу токен. Дастлаб, уларнинг мақсади, эркин нақд пул маблағларни, биринчи навбатда, юқори технологияли стартап компаниялари учун жалб қилишдан иборат эди.

Турли тизимлар токенларни майнинг жараёнида яратиши, шунингдек, бирор бир ҳаракатларни содир этиш учун сотиб олиши ёки текинга қўлга киритиши мумкин. Токенлар рақамли тизимдаги бирор ҳаракат учун мукофот сифатида, шунингдек, улар кредит, тўлов вазифаларини, бошқа активларни ўтказишда воситачилик қилиш функцияларини бажариши ҳам мумкин.

Рақамли макондаги маълум объектларни қимматли қоғозларга тенглаштирилиши ҳужжатсиз қимматли қоғозларни ишлаб чиқишни кўзда тутаяди, чунки “классик” қоғозлар – бу мулк ҳуқуқларни қайд этиш ва ўтказиш учун фойдаланадиган классик ҳужжатлар ҳисобланади.

Шундай қилиб, токенлар қимматли қоғозларнинг виртуал аналоглари бўлиб, улар талаб қилиш ҳуқуқини ёки келгусида лойиҳа активларининг бир қисmini олиш имкониятини таъминлаган ҳолда, амалда акцияларнинг рақамли аналоглари вазифасини бажаради. Сўнги ҳолатда, токен эгалари ҳатто акциядорлик жамиятидаги акциядор мақомига ўхшаш ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга бўлиши мумкин.

Шуни таъкидлаш керакки, криптовалюта қонундан ташқарида бўлган ҳодиса сифатида қаралмаслиги керак. Ўзбекистон қонунчилигида ундан муомала қилишда фойдаланишни тўғридан-тўғри тақиқлаш мавжуд эмас, шунинг учун диспозитив усулдан келиб чиқиб, у шубҳасиз фуқаролик ҳуқуқлари объекти ҳисобланади, бироқ унинг табиати ҳали на доктринада, на қонунда аниқ яққон белгиланмаган.

Моҳиятан, ҳуқуқий эмас, иқтисодий нуқтаи назардан, балки энг аниқ ва бир қарашда тўғри қарор – бу криптовалюта пулга тенглаштиришдир, чунки у муомаладаги айрим функцияларини (тўлов, айирбошлаш ва жамғариш воситаси) бажаради.

IV. Хулосалар

Бизнингча, рақамли мулк эгаларининг ҳуқуқий ҳимоясини таъминлаш ва виртуал мулк билан боғлиқ низоларни ҳал этиш бўйича ягона суд амалиётини шакллантириш мақсадида, бу объектларнинг ҳуқуқий режимига оид ўзига хос жиҳатларни тартибга солиш мақсадга мувофиқдир.

Гарчи токенлар (криптовалюта)ни тартибга солишга нисбатан ҳозирча ҳал этиш зарур бўлган кўп бўшлиқлар ва ноаниқликлар мавжуд бўлсада, дастлабки даврларда миллий қонунчиликда ушбу рақамли объектларнинг ҳуқуқий мақоми бўйича самарали ҳуқуқий нормаларни қабул қилиш керак [29, 51-59-б.].

Бизнингча Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик

кодексига ва бошқа махсус қонунларига мулк ҳуқуқларининг янги шакли – “рақамли ҳуқуқлар” тушунчасини жорий этиш зарур.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексига “рақамли ҳуқуқлар бу – мазмун ва амалга ошириш шартлари, қонун билан ўрнатилган белгиларга жавоб берадиган ахборот тизимининг қоидаларига мувофиқ белгиланадиган мажбурият ва бошқа ҳуқуқлар тан олинади”, деган қондан киритиш таклифи қилинади.

Юқоридагиларни умумлаштириб, биз яна бир бор таъкидлашимизки, амалдаги қонунчилик, доктрина қоидалар ва суд амалиёти нуқтаи назаридан, криптовалюта эгаси ҳуқуқларининг ашёвий мазмунини тан олиш ва уни бошқа мулкка киритиш энг оқилона ечимдир.

Шу билан бирга, рақамли активни ҳуқуқий тартибга солишни ашёларнинг ҳуқуқий режими доирасида амалга ошириш лозим, чунки криптовалютадан фойдаланишдан иборат муносабатлар мавжуд фуқаролик ҳуқуқи тизими билан тўлиқ қамраб олинади.

Список использованной литературы

1. Cryptocurrency Market Size & Share | Industry Report, 2030 // Grand View Research. URL: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/cryptocurrency-market-report> (дата обращения: 26.06.2025).
2. Cryptocurrency Market Size, Share & Growth Report, 2033 // Market Data Forecast. URL: <https://www.marketdataforecast.com/market-reports/cryptocurrency-market> (дата обращения: 26.06.2025).
3. Cryptocurrency Statistics 2025: Users & Revenue By Country // Social Capital Markets. URL: <https://socialcapitalmarkets.net/crypto-trading/cryptocurrency-statistics/> (дата обращения: 26.06.2025).
4. Blockchain & Cryptocurrency Laws and Regulations 2024 // Global Legal Insights. URL: <https://www.globallegalinsights.com/practice-areas/blockchain-laws-and-regulations/> (дата обращения: 26.06.2025).
5. Legal and regulatory framework for blockchain | Shaping Europe's digital future // European Commission. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-blockchain> (дата обращения: 26.06.2025).
6. The Legal 500: Blockchain Country Comparative Guide 2024 - UK chapter // Slaughter and May. URL: <https://www.slaughterandmay.com/insights/new-insights/the-legal-500-blockchain-country-comparative-guide-2024-uk-chapter/> (дата обращения: 26.06.2025).
7. Top 10 Blockchain Legal Developments of 2024: Key Changes // The National Law Review. URL: <https://natlawreview.com/article/top-10-web3blockchain-legal-developments-2024> (дата обращения: 26.06.2025).
8. How countries are navigating uncertainty of digital

asset regulation | World Economic Forum // World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/stories/2024/10/different-countries-navigating-uncertainty-digital-asset-regulation-election-year/> (дата обращения: 26.06.2025).

9. Карцхия А.А. Диссертация на тему «Гражданско-правовая модель регулирования цифровых технологий на соискание ученой степени доктора юридических наук (специальность 12.00.03 – гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право). – М.: 2019. – 394 с.

10. Лаптев В.А. Цифровые активы как объекты гражданских прав // Вестник Нижегородской академии МВД России, 2018. – № 2 (42). – С. 199–204

11. Кудь А.А. Обоснование Понятия «Цифровой Актив»: Экономико-Правовой Аспект // Journal of Education and Science, Vol.2, No.1, 2019 // URL: <https://www.bitbon.space/ru/what-is-a-digital-asset>

12. Макачук Н. В. Публично-правовые ограничения использования криптовалют как способ минимизации возможных рисков цифровизации экономики // Право и цифровая экономика. 2018. № 1. – С. 22.

13. Михайлов А. В. Проблемы становления цифровой экономики и вопросы развития предпринимательского права // Актуальные проблемы российского права. 2018. № 11. – С. 71

14. Srinivas, V., Dillon, D. and Zagone, R., Bitcoin: The new gold rush. Deloitte Center for Financial Services. 2014.

15. Amsden, R. and Schweizer, D., 2018. Are Blockchain Crowdsales the New Gold Rush? Success Determinants of Initial Coin Offerings. Success determinants of initial coin offerings (April 16, 2018).

16. Klein, T., Thu, H.P. and Walther, T., Bitcoin is not the New Gold—A comparison of volatility, correlation, and portfolio performance. International Review of Financial Analysis, 59, 2018. pp.105-116

17. Егорова М. А. Биткоин как особый вид криптовалюты: понятие, значение и перспективы правового регулирования в предпринимательской деятельности. Актуальные проблемы российского права. 2019. № 6 (103) июнь

18. Morency, D.S., 2018. Regulatory Implications of Cryptocurrency On The Bank Of England.

19. Lim, J.W., 2015. A facilitative model for cryptocurrency regulation in Singapore. In Handbook of Digital Currency (pp. 361-381). Academic Press

20. Inshyn, M., Mohilevskyi, L. and Drozd, O., 2018. The issue of cryptocurrency legal regulation in Ukraine and all over the world: a comparative analysis. Baltic Journal of Economic Studies, 4(1), pp.169-174

21. Michael, J., Cohn, A.L.A.N. and Butcher, J.R., 2018. Blockchain technology. The Journal, 1(7).

22. H. Nabilou. How to regulate bitcoin? Decentralized regulation for a decentralized cryptocurrency. International Journal of Law and Information Technology, 27(3), 2019. pp.266-291.

23. Долгиева М.М. Зарубежный опыт правового

регулирования отношений в сфере оборота криптовалюты // Lex Russica. – 2018. – № 10 (143). – С. 116-129.

24. China's Central Bank Governor: PBOC Won't Ban Bitcoin. – URL: <https://www.coindesk.com/chinas-central-bank-governor-pboc-wont-ban-bitcoin> (дата обращения: 03.02.2019).

25. Гаврилов В. Н., Рафиков Р. М. Криптовалюта как объект гражданских прав в законодательстве России и ряда зарубежных государств // Вестник экономики, права и социологии. – 2019. – №. 1. – С. 51-59.